

Archeologijos ekspozicijos turinys

1 patalpa skirta supažindinti su Utenos miesto pradžia, piliakalniais, valdovais, kovomis ir gyvenimu.

1 patalpos turinys pristatomas vitrinose 1.7–1.10.

Vitrina 1.7 skirta vaizdžiai pristatyti epochą nuo akmeninių įrankių iki metalinių.

Pasakojama eksponuojant kirvio, kaip darbo, medžioklės ir kovos įrankio, raidą.

Akmens amžiaus – ankstyvųjų metalų laikotarpio radiniai rodo, kad pirmieji gyventojai Utenos krašte pasirodė VIII tūkst. prieš Kristų. Jų trumpalaikio gyvenimo vietas žymi smulkūs titnago dirbiniai ir nuoskalos (Galeliai, Vyžuonų sen.). Mezolito žmonės medžiojo miškų gyvūnus, naudodami kaulinius ietigalius, strėlių antgalius, durklus. Žvejojo upėse ir ežeruose, žvejybai naudojo žeberklus, vientisus kaulinius meškerių kabliukus, tinklus pynė iš liepos karnų sukamų virvių. Gyveno ovalo formos pastatuose su židiniais. Būstų statybai naudojo titnaginius kirvius, odai išdirbti – titnaginius gremžtukus, o įrankių iš kaulo, rago, medžio gamybai – rėžtukus, peilius.

Naujojo akmens amžiaus – neolito (III tūkst. prieš Kristų – apie 1500 m. prieš Kristų) laikotarpyje žmonių gyvenamųjų vietų padaugėjo. Jie kuriasi prie žuvingų ežerų. Žmonės augino kiaules, avis, ožkas, kai kurias grūdines kultūras, bet svarbiais maisto šaltiniais vis dar išliko medžioklė, žvejyba, maisto rinkimas. Pasikeitė būstai – jie buvo stulpinės konstrukcijos su šlaitiniais stogais, viduje įrengtais židiniais. Maistą ruošė puodynėse. Mokėjo pragręžti akmenį, kaulą ar ragą, akmeniniais įrankiais išskaptuoti geldas ir dubenėlius, austi iš liepos karnų siūlų, pinti pintines. Gausėnis ir įvairėnis maistas, įvairėni įrankiai leido žmonėms ilgai – dešimtmečius ir šimtmečius – gyventi vienoje vietoje. Iki III tūkst. prieš Kristų visa rajono teritorija jau buvo apgyvendinta. Čia gyvenusių žmonių kultūra nesiskyrė nuo kitų Rytų Lietuvos šiaurinės dalies gyventojų kultūros.

Utenos rajone šio laikotarpio titnaginių dirbinių rasta prie Alaušo ežero (Sudeikių sen.), Nuodėgulių kaime (Daugailių sen.), prie Saldutiškio. Neolitui priklauso ir dalis atsitiktinai aptinkamų kirvukų, ypač titnaginių. Nei viena akmens amžiaus gyvenvietė iki šiol nėra tyrinėta.

Akmeniniai gludinti darbo įrankiai ir ginklai – kirvukai, kapliai ir buožės – pradedami gaminti III tūkst. prieš Kristų pradžioje. III–II tūkst. prieš Kristų daugiausiai buvo paplitę įtveriamieji kirvukai, pastorinti per vidurį, ir kirvukai keturkampe pentimi su skyde kotui. II tūkst. prieš Kristų pabaigai – I tūkst. prieš Kristų labiau būdingi įtveriamieji kirvukai, pastorinti arčiau ašmenų, ir kirvukai apvalia pentimi su skyde kotui. III tūkst. prieš Kristų pabaigoje – II tūkst. prieš Kristų pirmoje pusėje vykstant migracijai iš pietų ir pietvakarių, pradedami daryti žalvarinius kirvius pamėgdžiojantys akmeniniai. Tai sugniaužtinai įtveriamieji kirvukai ir laiviniai bei dviašmeniai kirviai su skyde kotui.

Pirmieji metaliniai dirbiniai, pagaminti iš įvežtinės žaliavos ir naudoti Lietuvoje, buvo bronziniai. Nuo šio metalo ir kilo visas epochos pavadinimas – bronzos amžius (1500–500 metai prieš Kristų). Dėl bronzos trūkumo daugumą įrankių žmonės gaminosi iš vietinių medžiagų: akmens, kaulo, rago, medžio. Žmonės dirbo žemę, augino gyvulius, vertėsi medžiokle ir žvejyba. Bendruomenė jau turėjo turto – gyvulių bandą ir derlių, kurį reikėjo saugoti. Nuo II–I tūkst. prieš Kristų ribos pradėti įrenginėti piliakalniai, kuriuose gyveno brūkšniuotosios keramikos kultūros gyventojai. Kultūra taip pavadinta dėl specifinių brūkšnelius išorėje turinčių lipdytų puodų. Sustiprinto pylimais ir grioviais piliakalnio viršuje žmonės gyveno ilgame stulpinės konstrukcijos pastate, suskirstytame atskirais nameliais su židiniu asloje.

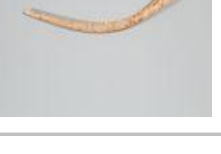
Vienas seniausių šio laikotarpio piliakalnių Lietuvoje – Narkūnų piliakalnis (Leliūnų sen.). Piliakalnyje aptikta bronzinių kirvelių ir apyrankių liejimo formų, tiglių – molinių indelių metalų lydymui, kurie patvirtina, kad dalis bronzinių dirbinių buvo gaminama vietoje.

Labai paplito gyvulininkystė, medžioklė liko dar svarbiu, bet jau šalutiniu verslu. Žmonės medžiojo daug mėsos duodančius žvėris – briedžius, elnius, šernus.

Nuo I amžiaus antrosios pusės žmonės išmoko iš vietinės balų rūdos pasigaminti geležies, tai liudija pirmųjų amžių gyvenvietėse randamas šlakas. Tuo metu žmonės mūsų krašte jau vartojo pentinius siaraašmenius kirvius, peilius, adatas, dalgius, vedegas; kalviai kalė ne tik įrankius, bet ir geležinius ietigalius, strėles, antskydžius, pentinus, o dar vėliau – kovos peilius ir trumpus vienaašmenius kalavijus.

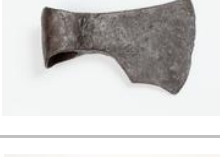
Eil. nr.	Skaitmeninė byla	Pavadinimas	Inventor. nr.	Sukūrimo data	Medžiaga	Matmenys, matavimo data
1		Antgalis, strėlės, titnaginis	UKM A 750	II tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 2,7 cm, 2020-04-03; plotis (didžiausias) - 2,2 cm; storis (didžiausias) - 4 mm
2		Nuoskala, titnaginė	UKM A 721: 8	III–VIII a.	titnagas	ilgis - 2,2 cm, 2014-05-20; plotis (didžiausias) - 1,3 cm; storis (didžiausias) - 1,3 cm
3		Skeltė, titnaginė	UKM A 721: 4	III–VIII a.	titnagas	ilgis - 3,8 cm, 2014-05-20; plotis (didžiausias) - 2,2 cm; storis (didžiausias) - 8 mm
4		Nuoskala, titnaginė	UKM A 721: 3	III–VIII a.	titnagas	ilgis - 4 cm, 2014-05-20; plotis (didžiausias) - 2 cm; storis (didžiausias) - 1,8 cm
5		Titnago gabalėlis	UKM A 712: 5	XVI a. I p. – XVI a. vid.	titnagas	ilgis - 4 cm, 2010-01-20; plotis (didžiausias) - 2,2 cm; storis - 1,5 cm
6		Titnagas, ugniai skelti	UKM A 554	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	titnagas	ilgis - 2,5 cm, 2000-02-03; plotis - 2 cm; storis - 1,2 cm
7		Skeltė, titnaginė	UKM A 385	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 3,7 cm, 1986-05-06; plotis (pradžioje) - 1,3 cm; storis (didžiausias) - 3 mm
8		Grandukas, titnaginis	UKM A 311: 2	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 4,5 cm, 1976-09-15; plotis - 2,7 cm; storis (per vidurį) - 1,3 cm

9		Grandukas, titnaginis	UKM A 311: 3	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 3,5 cm, 1976-09-15; plotis - 2,5 cm; storis (per vidurį) - 1 cm
10		Kirvelis, titnaginis, įtveriamasis	UKM A 416	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	aukštis - 6,5 cm, 1996-12-21; plotis (įtvaros) - 2,7 cm; storis (įtvaros) - 5 mm; storis (per vidurį) - 1,7 cm; plotis (ašmenų) - 3,7 cm
11		Gremžtukas, titnaginis	UKM A 398	V–III tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 2,1 cm, 1988-01-14; plotis - 1,8 cm; storis (mažiausias) - 1 mm; storis (didžiausias) - 4 mm
12		Skeltė, titnaginė		III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 3,6 cm, 1986-05-06; plotis - 1,5 cm; storis (didžiausias) - 5 mm; storis (mažiausias) - 1 mm
13		Grandukas, titnaginis	UKM A 311: 1	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	aukštis - 2,3 cm, 1976-09-15; plotis - 2,3 cm; storis (viršus) - 1,3 cm
14		Nuoskala, titnaginė	UKM A 313	III–I tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 4 cm, 1976-09-15; plotis (pagrindas) - 3 cm; storis (didžiausias) - 1,3 cm
15		Nuoskala, titnaginė	UKM A 312	III–I tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 4,3 cm, 1976-09-15; plotis (vidurys) - 2,5 cm; storis (didžiausias) - 1,3 cm
16		Kirvukas, titnaginis, įtveriamasis	UKM A 123	III–II tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 5,5 cm, 1976-05-25; plotis (įtvara) - 2 cm; plotis (ašmenys) - 3 cm; storis (vidurys) - 1,6 cm

17		Nuoskala, titnaginė	UKM A 97	VIII tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 2,2 cm, 1976-05-15; plotis (vidury) - 1,3 cm; storis (vidury) - 1,6 cm
18		Peiliuko, titnaginio, fragmentas	UKM A 96	VIII tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 1,7 cm, 1976-05-15; plotis (pradžia) - 7 mm; plotis (galas) - 1,2 cm
19		Kotelis, titnaginis, strėlės antgalio	UKM A 95	VIII tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 1,4 cm, 1976-05-15; storis - 3 mm; plotis (pradžia) - 4 mm; plotis (galas) - 8 mm
20		Nuoskala, titnaginė	UKM A 94	VIII tūkst. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 3,7 cm, 1976-05-15; plotis (vidury) - 2 cm; storis (vidury) - 7 mm
21		Kirvukas, titnaginis, įtveriamasis	UKM A 401	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. I p. pr. Kr.	titnagas	aukštis - 6,5 cm, 1988-01-14; plotis (ašmenys) - 3,5 cm; storis (per vidurį) - 2 cm
22		Peilis, titnaginis	UKM A 310	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 5 cm, 1976-09-15; plotis (pradžia) - 2 cm
23		Kirvukas, titnaginis, įtveriamasis	UKM A 120	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pab. pr. Kr.	titnagas	ilgis - 9 cm, 1976-05-25; plotis (ašmenys) - 5 cm; plotis (įtvara) - 3,5 cm
24		Kirvukas, titnaginis, įtveriamasis	UKM A 119	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.		ilgis - 8,5 cm, 1976-05-25; plotis (ašmenys) - 5 cm
25		Smeigtukas, kaulinis	UKM A 390	1100–850 m. pr. Kr.	ragas	ilgis - 13,6 cm, 1987-04-10; skersmuo (galvutė) - 12 mm; skersmuo (adata ties lūžiu) - 4 mm

26		Adiklis, kaulinis	UKM A 363	II tūkst. pab. pr. Kr. – I tūkst. I p. pr. Kr.	žinduolio kaulas	ilgis - 14,3 cm, 1982-12-02; plotis (galvutė) - 8 mm
27		Kirvukas, akmeninis, įtveriamasis	UKM A 362	II tūkst. pab. pr. Kr. – I tūkst. pab. pr. Kr.	magminė uoliena	aukštis - 12,5 cm, 1982-12-02; plotis (įtvaros) - 2 cm; plotis (ašmenų) - 6 cm
28		Kirvukas, akmeninis, su skyde kotui	UKM A 230	III tūkst. pab. pr. Kr. – I tūkst. pab. pr. Kr.	magminė uoliena	aukštis - 8 cm, 1976-07-25; plotis (penties) - 4 cm; plotis (ašmenų) - 5,5 cm; storis (penties) - 2,5 cm; skersmuo (skylės kotui) - 2 cm
29		Kirvukas, akmeninis, su skyde kotui	UKM A 224	II tūkst. pr. pr. Kr. – I tūkst. pr. Kr.	magminė uoliena	aukštis - 11 cm, 1976-07-25; plotis (penties) - 2,7 cm; plotis (ašmenų) - 5 cm; storis (penties) - 2,5 cm; skersmuo (skylės kotui) - 2 cm
30		Kirvukas, akmeninis, su skyde kotui	UKM A 180	III tūkst. pr. pr. Kr. – II tūkst. I p. pr. Kr.	magminė uoliena	aukštis - 11 cm, 1976-07-05; plotis (penties) - 2,5 cm; plotis (ašmenų) - 3,5 cm; storis (penties) - 2,5 cm; skersmuo (skylės kotui) - 1,5 cm
31		Kirvukas, akmeninis, su skyde kotui	UKM A 147	III tūkst. pab. pr. Kr. – I tūkst. pab. pr. Kr.	magminė uoliena	aukštis - 15,5 cm, 1976-05-27; plotis (penties) - 5 cm; plotis (ašmenų) - 6 cm; storis (penties) - 4 cm; skersmuo (skylės kotui) - 2,5 cm
32		Išgrąža, akmeninio kirvuko	UKM A 283	III–I tūkst. pr. Kr.	magminė uoliena	ilgis - 4,5 cm, 1976-08-20; skersmuo (pradžioje) - 2,2 cm; skersmuo (gale) - 1,8 cm
33		Kirvukas, akmeninis, dviašmenis	UKM A 374	II tūkst. II p. pr. Kr.	akmuo	aukštis - 19 cm, 1984-10-03; storis - 3 cm
34		Kirvis, akmeninis, laivinis	UKM A 342	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pr. pr. Kr.	akmuo	aukštis - 16 cm, 1979-01-09; plotis - 6,4 cm; storis - 4,5 cm

35		Kaplys, akmeninis, gyvatgalvis	UKM A 232	II tūkst. pr. pr. Kr. – II tūkst. pab. pr. Kr.	magminė uoliena	ilgis - 12,5 cm, 1976-07-25; plotis (ašmenys) - 5,5 cm
36		Kirvukas, akmeninis, laivinis	UKM A 187	III tūkst. pab. pr. Kr. – II tūkst. pab. pr. Kr.	magminė uoliena	ilgis - 10,5 cm, 1976-07-15; plotis (ašmenys) - 5 cm
37		Kirvukas, akmeninis, įtveriamasis, sugniaužtinis	UKM A 122	III tūkst. pab. pr. Kr. – I tūkst. pr. pr. Kr.	akmuo	ilgis - 7 cm, 1976-05-25; plotis (įtvara) - 2,5 cm; plotis (ašmenys) - 6,5 cm
38		Kirvis, geležinis, siauraašmenis, pentinis	UKM A 525	VI–VIII a.	geležis	aukštis - 20 cm, 2000-01-13; plotis (ašmenų) - 6,6 cm; skersmuo (penties) - 3,6 cm
39		Kirvis, geležinis, siauraašmenis, pentinis	UKM A 523	VI–VIII a.	geležis	ilgis - 20,5 cm, 2000-01-13; plotis (ašmenų) - 6,5 cm; skersmuo (penties) - 4,5 cm
40		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 688	XV a. pab.	geležis	aukštis - 11,7 cm, 2001-11-20; plotis (penties viršaus) - 5 cm; aukštis (penties) - 4,5 cm; storis (penties viršaus) - 3,5 cm; storis (penties apačios) - 2 cm; plotis (ašmenų) - 8,5 cm
41		Kirvis, geležinis, siauraašmenis, pentinis	UKM A 632	VI–VIII a.	geležis	aukštis - 19 cm, 2000-02-18; plotis (penties viršaus) - 6 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (ašmenų) - 5,5 cm
42		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 621	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 16,5 cm, 2000-02-03; plotis (penties) - 6,3 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (ašmenų) - 9 cm
43		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 664	XV a. pr.	geležis	aukštis - 15 cm, 2001-03-23; plotis (penties viršaus) - 3 cm; skersmuo (penties) - 3,5 cm; plotis (ašmenų) - 5 cm; aukštis (ašmenų) - 6,5 cm
44		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 535	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 11 cm, 2000-02-03; skersmuo (penties) - 4,5 cm; plotis (penties viršaus) - 5,5 cm

45		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 483	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 14,5 cm, 1999-01-11; plotis (ašmenų) - 8,5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (penties viršaus) - 6,5 cm
46		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 463	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 15,3 cm, 1999-01-11; plotis (ašmenų) - 10 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (penties viršaus) - 7 cm
47		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 457	XIV a. pab. – XV a. pr.	geležis	aukštis - 15 cm, 1998-12-14; skersmuo (penties) - 4 cm; ilgis (penties viršaus) - 6,2 cm; plotis (ašmenų) - 7 cm
48		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 454	XIV a. IV ketv. – XV a. I p.	geležis	aukštis - 15 cm, 1998-12-14; plotis (ašmenų) - 8,3 cm; skersmuo (skylės kotui) - 3,5 cm
49		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 569	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 15 cm, 2000-02-03; plotis (ašmenų) - 9 cm; skersmuo (penties) - 4 cm
50		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 571	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 15,5 cm, 2000-02-03; plotis (ašmenų) - 9,5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm
51		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 482	XIV a. IV ketv. – XV a. I treč.	geležis	aukštis - 15 cm, 1999-01-11; skersmuo (penties) - 3,8 cm; plotis (ašmenų) - 10 cm
52		Kirvis, geležinis, siauraašmenis	UKM A 255	V a. II p.	geležis	aukštis - 18,5 cm, 1976-08-15; plotis (ašmenų) - 5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (penties viršaus) - 6,8 cm
53		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 76	XIII a. vid.	geležis	aukštis - 15,5 cm, 1976-05-15; plotis (ašmenų) - 10,5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm
54		Kirvis, geležinis, siauraašmenis	UKM A 411	V–VI a.	geležis	aukštis - 14,5 cm, 1991-12-21; plotis (penties viršaus) - 6 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (ašmenų) - 5 cm

55		Kirvis, geležimis, siauraašmenis	UKM A 383	V–VI a.	geležis	aukštis - 26 cm, 1986-05-06; plotis (penties viršaus) - 6,5 cm; plotis (ašmenų) - 6,5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm
56		Kirvis, geležimis, siauraašmenis	UKM A 382	V–VI a.	geležis	aukštis - 24 cm, 1986-05-06; plotis (penties viršaus) - 6 cm; plotis (ašmenų) - 5,5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm
57		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 337: 43	XV a. I treč.	geležis	aukštis - 18,5 cm, 1978-10-09; plotis (penties viršus) - 7,2 cm; skersmuo (pentis) - 4 cm; plotis (penties apačia) - 3,8 cm; plotis (ašmenys) - 10,5 cm
58		Kirvis-plaktukas, geležinis	UKM A 574	XV a. pr.	geležis	aukštis - 12 cm, 2000-02-03; storis (penties vidurys) - 3,7 cm; plotis (ašmenys) - 6 cm
59		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 555	XV a. pr.	geležis	aukštis - 19,5 cm, 2000-02-03; plotis (ašmenys) - 11,5 cm
60		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis, pentinis	UKM A 429	XV a. pr.	geležis	aukštis - 15 cm, 1998-06-03; plotis (ašmenys) - 10,5 cm
61		Kirvis, geležinis, siauraašmenis	UKM A 335	V a. pab. – VI a. pab.	geležis	aukštis - 18 cm, 1978-09-20; plotis (ašmenys) - 6,7 cm
62		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 83	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 16,5 cm, 1976-05-15; plotis (ašmenys) - 9 cm
63		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 68	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 15 cm, 1976-05-10; plotis (ašmenys) - 8,5 cm
64		Kirvis, geležinis, plačiaaašmenis	UKM A 1	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	aukštis - 15,5 cm, 1976-02-20; plotis (ašmenys) - 7,5 cm

Vitrina 1.8 skirta informacijai apie piliakalnių Utenos krašte.

Piliakalnio pavadinimas yra senovinis, kilęs iš tų laikų, kai svarbiausias piliakalnyje stovėjusios medinės pilaitės elementas buvo iš žemių supilti jos pylimai. Manoma, kad piliakalnio pavadinimas kilęs nuo veiksmazodžio *pilti*. Piliakalnis – pilies kalnas, tai kalva ar kalnas, kur stovėjo pilis. Ankstyvieji piliakalniai labai panašūs į paprastas kalvas, o vėlyvosios piliavietės jau sutvirtintos gerai matomais pylimais, apjuostos grioviais. Dažniausiai piliakalniai Lietuvoje yra natūraliai susiformavusios kalvos, kuriose žmonės įrengė gynybinės paskirties įtvirtinimus. Archeologijos paminklų kompleksui, kurio centre yra piliakalnis, skiriami priešpiliai, papiliai, papėdės gyvenvietės, senieji kapinynai, šventvietės, kartais – senosios gamybos vietos, keliai ir kt.

Piliakalnį kaip gynybinį įrenginį sudaro du pagrindiniai elementai: pati įtvirtinta vieta bei jos įtvirtinimai. Įtvirtinta vieta – tai piliakalnio aikštelė – buvęs pilies ar kitokio įtvirtinimo kiemas. Čia stovėjo įvairūs pastatai, buvo telkiama kariuomenė, slėptis subėgdavo apylinkių gyventojai. Aikštelė paprastai būdavo įrengta aukštumos viršūnėje. Aikštelę ribodavo įtvirtinimai. Jie buvo statomi tiek iš žemių, tiek iš medžio. Akmenų panaudojimas Lietuvos piliakalnių įtvirtinimams nebūdingas, labiau pasireiškęs ankstesnėse epochose. Žemių įtvirtinimams skiriami pylimai, grioviai, terasos ir šlaitai, medžio – įvairios tvoros, užtvartos, bokštai, sienos.

Baltų žemėse piliakalnių tankumas yra vienas didžiausių.

Ankstyviausi Lietuvos piliakalniai datuojami I tūkst. Prieš Kristų. Rytų Lietuvoje išsiskiria Narkūnų piliakalnis (brūkšniuotosios keramikos kultūra). II–III amžiuje žmonės pradėjo iš įtvirtintų piliakalnių keltis į papėdę, arčiau vandens. Piliakalnyje likusi gyvenvietė ir toliau buvo tvirtinama ir ilgainiui virto pilimi-slėptuve, kurioje, kilus pavojui, su savo turtu subėgę apylinkių gyventojai gynėsi nuo užpuolikų. Nuo VI a. piliakalnių galima sieti su konkrečiomis baltų gentimis, o nuo X a. piliakalniai pradeda apgyvendinti, atsiranda medinės pilys, kuriose gyveno kunigaikščiai. Geriausiai įtvirtinti buvo XIII–XIV a. piliakalniai, Utenos krašte tokie buvo Šeimyniškių piliakalnis (Užpalių pilis) ir Taurapilio piliakalnis (Tauragnų pilis). Medinės pilys gynė Lietuvą nuo Vokiečių ordino antpuolių. Medinės pilys piliakalniuose buvo iki XV a. vidurio.

Utenos rajone yra daugiausia piliakalnių Lietuvoje – iš viso registruoti 82 piliakalniai. Dauguma jų įrengti kalvose, o septyni – aukštumų kyšuliuose. Iš jų tyrinėta vienuolika piliakalnių ir penkios gyvenvietės. Radiniai iš Antalgės, Degėsių, Dryžių, Kačiūnų, Kamšos, Nuodėgulių, Pakalnių, Sungailiškių piliakalnių saugomi Utenos kraštotyros muziejuje.

Spėjama Utenos pradžia – piliakalnių kompleksas netoli dabartinio miesto, prie Narkūnų kaimo, Utenėlės upelio kairiajame krante. Didysis piliakalnis dar vadinamas „Utenio pilimi“, o Mažasis – „Utenio kapu“. Piliakalnio šlaitai statūs, o nuo priešų puolimų jį dar saugojo pylimas ir griovys. Didysis piliakalnis apgyvendintas I tūkst. pr. Kr. pradžioje. II a. po Kr. Didžiajame piliakalnyje pastatyta medinė pilis, kuri įėjo į Vilniaus gynybinę sistemą. XIII a. Narkūnų piliakalniai, taigi ir dabartinio Utenos miesto apylinkės, priklausė Našios žemei. Prie piliakalnio yra papėdės gyvenvietė. Į rytus nuo piliakalnio Utenaitės slėnyje buvo šventu laikomas šaltinis, į kurį žmonės dar XX a. pr. mesdavo monetas.

Narkūnų archeologijos paminklų kompleksas kelis kartus tyrinėtas. Pirmasis piliakalnių tyrinėtojas buvo Pranciškus Vilčinskis, kuris 1835 m. iškasė keletą duobių, piliakalnyje rado geležinį ietigalį, apdirbtą elnio ragą, varinio indo dalių, puodų šukių, gyvulių kaulų. 1959 m. dalį piliakalnio papėdės gyvenvietės ištyrė Utenos kraštotyros muziejus (vad. B. Valuckytė). Čia rasta iki 25 cm storio kultūrinis sluoksnis su lipdyta brūkšniuota bei žiesta keramika. Plačiausiai abu piliakalnių bei papėdės gyvenvietę 1975–1978 m. tyrinėjo Lietuvos istorijos instituto ir Vilniaus universiteto archeologinė ekspedicija (vad. R. ir P. Kulikauskai). Piliakalnyje išsiskiria ankstyvasis (I t-mečio pr. kr.–II a.) ir vėlyvasis (XIV–XV a. pr.) kultūriniai sluoksniai. Geriau išlikusiame ankstyvajame kultūriniame sluoksnyje rasta daug brūkšniuotos keramikos, gyvulių kaulų, kaulinių, akmeninių bronzinių dirbinių, molinių liejimo formų fragmentų, bronzos lydymo krosnelė su dalimi Romos monetos. Atkasta šio laikotarpio įtvirtinimų, 12 akmenimis apdėtų židinių, stulpaviečių nuo stulpinės konstrukcijos pastatų. Vėlyvasis kultūrinis sluoksnis labai suardytas. Jame rasta geležinių, bronzinių

dirbinių, daug žiestos keramikos bei gyvulių kaulų. Šiame laikotarpyje paaugštintas iš molio plūktas pylimas, kuriame įrengta stačių rąstų gynybinė siena, užpildyta gulsčiais rątais ir moliu. Vėlyvajam sluoksniui priklauso akmenimis tvirtinta ūkinė duobė.

Priešpilyje rastas tik laikotarpio po Kr. plonas čia buvusios gyvenvietės sluoksnis su pastato liekanomis, lipdyta brūkšniuota keramika. Papėdės gyvenvietėje rastas apardytas irgi dviejų laikotarpių kultūrinis sluoksnis. Pirmųjų amžių po Kr. sluoksnyje aptikta molinių, geležinių dirbinių, lipdytos brūkšniuotos keramikos, statinių bei židinių liekanų. Viršutiniame papėdės gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje rasta bronzinių ir stiklinių dirbinių, žiestos keramikos, geležies gargažių.

Piliakalnyje stovėjusią pilį XIV–XV a. pradžioje mini rašytiniai šaltiniai. 1373 m. vasario mėnesį ir 1375 m. jos apylinkes niokojo Livonijos ordinas. Vykstant karui dėl LDK sosto tarp Žygimanto Kęstutaičio ir Švitrigailos, 1433 metų vasario mėnesį Livonijos ordino kariuomenė plėšė ir degino Utenos, Tauragnų, Užpalių, Linkmenų apylinkes. 1435 m. rugpjūtį Švitrigailos ir kalavijuočių jungtinės pajėgos vėl žygiavo per Užpalius ir Uteną, tada veikusiai ir buvo sunaikinta Narkūnų piliakalnyje buvusi pilis ir gyvenvietė. Likę gyventojai persikėlė į prekybiniu ir ūkiniu požiūriu patogesnę vietą, prie Vyžuonaičio ir Dauniškio ežerų, Vyžuonos, Viešos ir Krašuonos upelių.

Netoli Pakalnių miestelio yra Pakalnių piliakalnis. Jo aikštelės pokario metais palaidoti keli žuvę partizanai (vėliau dalis kapų perkelta kitur). 1918 m. pastatytas medinis kryžius, 1963 m. nugriautas, atsakytas 1989 m. 1836 m. piliakalnį tyrinėjo Pranciškus Vilčinskis. Jis rado trikampę geležį su įrašais, smulkių monetų, bronzinius žąslus, iš vietos dvarininko gavo XVII–XVIII a. varinį žetoną.

Taurapilio piliakalnis – tai senieji Tauragnai. Piliakalnis stūkso Tauragno ežero pietinėje pakrantėje, 3,5 km nuo Tauragnų miestelio. Iš trijų pusių piliakalnį supa vanduo, iš ketvirtosios – gynybiniai įrengimai. Piliakalnis įrengtas aukštoje, stačių šlaitų kalvoje. Dabartinis piliakalnio aikštelės plotis – 1 tūkst. 350 m²; dalį aikštelės iš šiaurinės pusės nuplovė ežeras. Manoma, kad piliakalnio aikštelė susidėjo iš dviejų dalių, kurias skyrė 8 m pločio griovys. Rytinė aikštelės dalis buvo pilies vieta, o vakarinė – priešpilio. Iš sausumos pusės aplink piliakalnį buvo supiltas pylimas, iškastas 220 m ilgio griovys, kuris jungėsi su ežeru ir tokiu būdu juosė piliakalnį vandeniu. 500 m į pietryčius nuo piliakalnio buvo rastas vertingiausias archeologams radinys – V a. kunigaikščio pilkapynas. Archeologai iš gausių ir brangių įkapių sprendžia, jog mirusysis buvo kilmingas karys. Jo pilkapį supo kitų karių kapai su negausiomis įkapėmis. Archeologai tvirtina, kad šiame pilkapyne rastas didžiausias importinių daiktų komplektas Lietuvos kapinynuose. Yra žinoma, kad tokius brangius daiktus V a. nešiojo aukšto socialinio statuso žmonės vidurio Dunojaus baseine. Šiam kariaunos vadui brangūs daiktai galėjo pakliūti kaip karinis grobis, galbūt daugiatautės hunų kariuomenės sudėtyje arba šie daiktai į Taurapilį galėjo patekti per susirėmimus su hunų raiteliais, kurie V a. plėšikaudavo Lietuvos teritorijoje.

Seni žmonės pasakoja, kad kitados kalno viršūnėje augęs storas ąžuolas, jo šovoje gyvenęs vaidila, vaidilutės kūrenusios ugnį. Įvedus krikščionybę, jo viršūnėje buvusi pastatyta bažnyčia, tačiau po kiek laiko išnykusi ir dabar esanti kalno viduje. Legenda byloja, kad kartą vienas drąsuolis atidžiau pažvelgęs į tą duobę ir pamatęs kalno gelmėse apleistą bažnyčią su išgriuvusiais altoriais, o viduje groję apdulkėję vargonai. Tačiau Šv. Jono naktį, lygiai 12 valandą, piliakalnis atsidengias, deja, tik vienai sekunde. Kas turi geras akis, galės pamatyti bažnyčią ir grojančius vargonus.

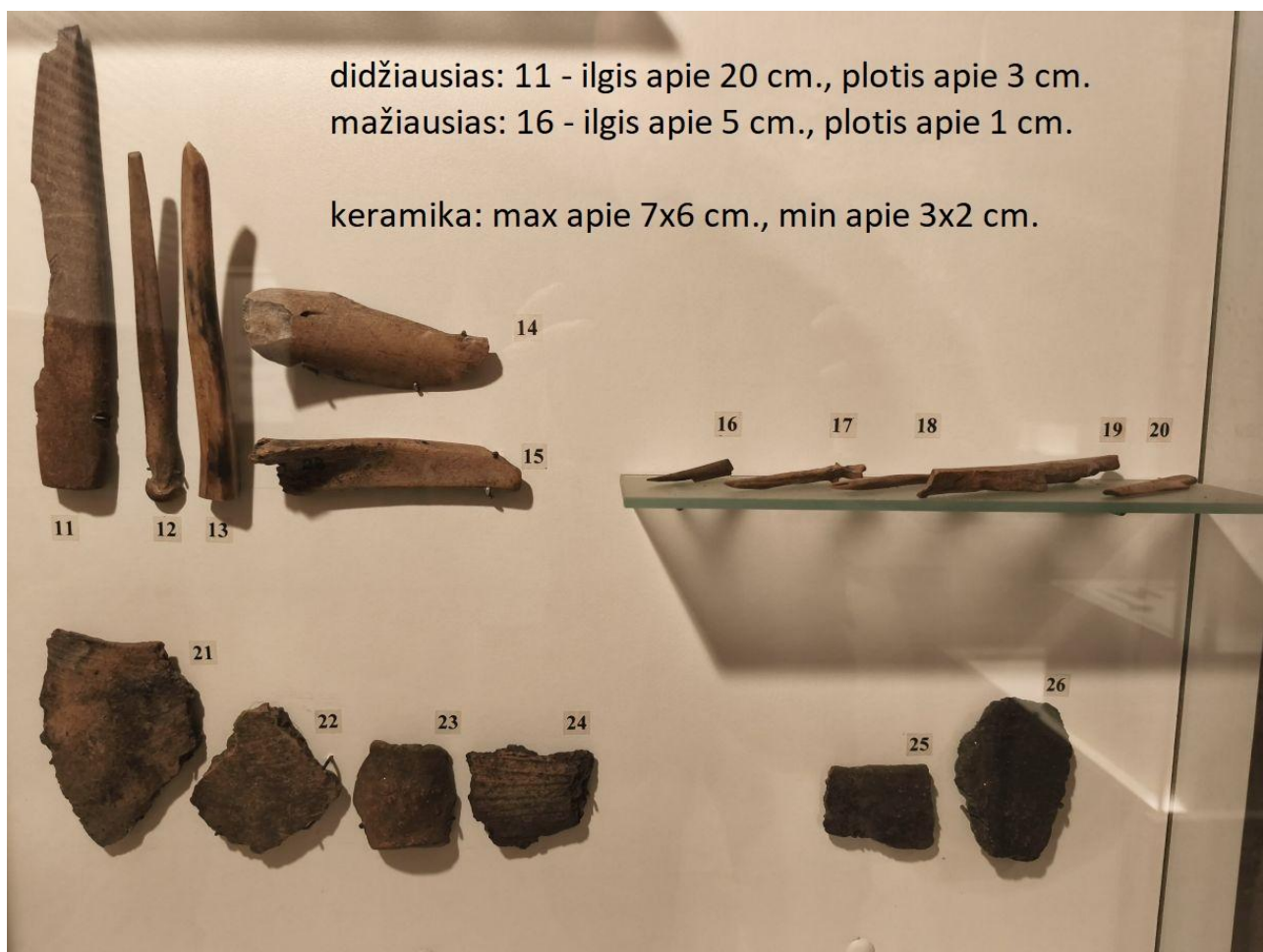
Rašytiniuose šaltiniuose Tauragnai (Therake, Theuraxe, Thowraggen, Towragen) minimi 1255 m. ir 1261 m. Mindaugo dokumentuose. Dokumentai arba tikri, arba po karaliaus mirties Ordino suklastoti, nes juose rašoma apie žemių dovanojimą Ordinui. Tauragnai buvę ant Našios ir Sėlių žemių ribos. Oficialiuose Lietuvos dokumentuose jie įrašyti 1387 m. vasario 16 d. rašte, kuriame sakoma, jog Lenkijos ir Lietuvos karalius Jogaila pilį su prie jos prieinančia sritimi amžinai padovanoja Vilniaus vyskupui. Kalavijuočiai Tauragnų apylinkes puolė ne vieną kartą, o 1375 m. vasario 5 d. sudegino Taurapilio pilį, nusiaubė ir tolimesnes žemes – pasiekė Uteną, Dubingius, Giedraičius. 1433 m., vykstant kovoms dėl LDK sosto, Livonijos ordino kariuomenė net 11 dienų niokojo Tauragnų apylinkes, pilis buvo galutinai sunaikinta ir jau nebeatstatyta. Piliai netekus reikšmės, žmonės kūrėsi žemėse prie Labės ir Tauragno ežero, priešais vyskupo dvaro sodybą.

Užpalių pilies, stovėjusio Šeimyniškių piliakalnyje, ištakų reikia ieškoti apie pirmuosius amžius po Kristaus gimimo. Taip teigia archeologas Antanas Namikas. Tačiau Šeimyniškių piliakalnis beveik netyrinėtas, ir apie seniausią jo praeitį nedaug tegalima pasakyti. Bene pirmą kartą Užpalių vardas rašytiniuose šaltiniuose minimas 1261 metais Mindaugo dokumente, kuriame jis dalį sėlių žemių, tarp jų ir Užpalius, dovanoja Vokiečių ordinui. 1274 metais Livonijos ordinas pastatė Daugpilio tvirtovę-bazę žygiams į Lietuvos gilumą. Todėl kartu su kitomis pilimis buvo tvirtinama ir Užpalių pilis. Buvo ištisa pilių užtvara,ėjusi nuo Naručio ežero Biržų link. Toje grandinėje buvo Linkmenų, Sėlos, Utenos, Užpalių, Tauragnų ir kiti įtvirtinimai, kurie gynė Lietuvos žemes nuo padauguvio kalavijuočių. Užpalių pilis strateginiu atžvilgiu buvusi bene svarbiausia šio ruožo tvirtovių, todėl jos įtvirtinimams buvo skiriama daugiausia dėmesio. Šeimyniškių pilį saugojo rąstų aptvaras. 16 m aukščio statūs šlaitai sunkiai įveikiami net dabar, praslinkus keletui šimtmečių. Piliakalnį juosė vandens griovys. Net ir dabar, ypač per pavasario potvynius ar smarkesnes liūtis, piliakalnį iš pietų ir iš šiaurės pusės skalauja atgiję Pilupio ir Piliaus upeliai.

Užpalių apylinkės ne kartą buvo niokojamos priešų. Metraštininkas H. Vartbergė Livonijos ordino kronikoje rašė, kad 1373 metų pavasarį, kovo mėnesį, brolis Andrejus Lautaršarkas, surinkęs 350 vyrų kariuomenę, naktį puolė Užpalių pilį, užėmęs priešpilį, trobas sudegino, žmones išžudė, išsivedė 70 arklių. Bet pati pilis nebuvo paimta. 1433 m. kunigaikščių Švitrigailos ir Žygimanto Kęstutaičio tarpusavio karų metu Livonijos ordino kariuomenė 11 dienų niokojo Utenos, Užpalių, Tauragnų apylinkes. Užpalių pilyje slėpėsi apie 3000 žmonių. 1435 metais Švitrigailos ir Livonijos ordino kariuomenė, traukdama prieš kunigaikštį Žygimantą Ukmergės link, vėl žygiavo pro Užpalius, vėl siaubė šį kraštą. Lemtingos kautynės tarp abiejų pretendentų į sostą įvyko ties Pabaisku. Po šio mūšio sutriuškintas Livonijos ordinas nebegrasė Lietuvai. Užpalių ir kitos pilys, nebeatitinkančios naujų reikalavimų, prarado gynybinę reikšmę ir nebebuvo atstatytos ar stiprinamos. Tačiau Užpalių pilis dar iki XVII a., kaip minima dokumentuose, turėjo karinį viršininką ir laikė įgulą. Karo atveju viršininkas vedavo Užpalių bajorus į mūšį, turėjo savo vėliavą.

didžiausias: 11 - ilgis apie 20 cm., plotis apie 3 cm.
mažiausias: 16 - ilgis apie 5 cm., plotis apie 1 cm.

keramika: max apie 7x6 cm., min apie 3x2 cm.

Vitrina 1.9 skirta eksponuoti ginklams ir įrankiams. (Kalavijas, strėlės, peiliai, slapti ginklai).

1928 m. Černaučiznos kaime (dabar. Anykščių r.) vyrai nuo pelkės pakraščio vežė akmenis statyboms. Po vienu akmeniu jie rado geležinių dirbinių ir žiestų ornamentuotų puodų šukių. Radėjai rastus radinius išsidalino ir dauguma jų vėliau išsimėtė. Apie radinius sužinojo mokytojas Pranas Putrimas, dalį jų jam pavyko surinkti. Surinktus daiktus nufotografavo Vyžuonų fotografas Finkelis. Dauguma mokytojo surinktų radinių vėliau irgi išsimėtė. Tik septyni iš jų ir prieškarinė radinių nuotrauka 1969 m. buvo perduoti į Utenos kraštotyros muziejų. Iš patekusių į muziejų radinių vertingiausias yra kalavijas. Abiejose jo geležtės pusėse yra grioveliai su iškaltais lotyniškais įrašais. Juos pirmasis paskelbė (be iliustracijų) archeologas Albertas Lisanka. Tikriausiai iš jo publikacijos apie kalaviją sužinojo tuometinės Rusijos federacijos archeologas Dimitrijus Drboglavas. Apsilankęs muziejuje, jis persirašė įrašus, juos iššifravo ir paskelbė. Nežinia, kodėl mokslininkas nenurodė radimvietės. Vėliau kai kurių rusų mokslininkų šis kalavijas buvo priskiriamas prie senovės Rusijos ginklų.

Pagal dydį, griovelio formą ir įrašus Černaučiznos kalavijas datuojamas XIII a. pradžia. Nukaltas jis buvo Vakarų Europoje, greičiausiai dabartinėje Vokietijoje. Į Lietuvą tikriausiai pateko per Livoniją, kaip karo grobis. Visi Černaučiznos radiniai buvo nesurūdiję, apdege. Matyt, po sėkmingo žygio dalį grobio paaukėjo stipri kariauna. Kalavijai su ženklais ir įrašais randami retai. Kalavijų su tokiu įrašu, kaip Černaučiznos, Lietuvoje daugiau nerasta.

Ietys dažniausiai žinomos iš laidojimo paminklų – karių kapuose jos neretai randamos po dvi, dažniausiai skirtingomis viršūnėmis. Nors randami tik geležiniai ietigaliai, griautinių kapų ir kitų tyrinėjimų duomenys leidžia atkurti visą įmovinę ietį su mediniu kotu, nustatyti jos ilgį. Tokios ietys paprastai siekdavo ~2 m, o jų koto skersmuo buvo palyginti nedidelis – vidutiniškai ~2 cm, kas rodo, kad jos buvo lengvos ir patogios. Tai leidžia manyti, kad tokios ietys buvo skirtos kovai ar medžioklei, kur reikėjo manevringumo. Įtveriamosios ietys turėjo stambesnę kotą. Laidojimo ritualuose ietis dažniausiai būdavo dedama kairėje kapo pusėje, tačiau neretai pasitaikydavo ir dešinėje, išilgai kapo. Tai rodo, kad ietis laikyta svarbia kario įkape. Ietis galėjo būti naudojama dvejopai – kovai iš arti arba svaiddant iš tam tikro nuotolio. Toks dviejų funkcijų universalumas daro ją kertiniu baltų karių ginklu.

Be įprastų darbo kirvių, kapuose dažnai randami ir specialūs – kovai skirti kirviai. Tarp jų – ornamentuoti kirviai, į abi puses paplatintais ašmenimis kirviai. Tokius ginklus naudojo profesionalūs kariai – dažniausiai turtingesni asmenys. Kovos kirviai turėdavo medinį kotą, kuris buvo ilgesnis ir plonesnis nei darbo kirvių – kai kuriais atvejais kotų ilgis siekdavo ~1 m. Tai leido geriau valdyti ginklą kovos sąlygomis. Kirviai skirstomi pagal ašmenų formą: plačiaašmeniai ir siauraašmeniai. Pastarieji – labiau paplitę Rytų Lietuvoje.

Į kapus dažnai dėdami kovos peiliai su geležte, kurios ilgis – ne trumpesnis kaip 20 cm. Peiliai nešioti gausiai žalvariu kaustytose odinėse arba medinėse makštyse. Makštys ašmenų srityje būdavo apkaustomos žalvarine ornamentuota skardele; jų galuose – kilpelės, per kurias buvo praveržiamas dirželis, kad peilis kabėtų prie diržo. Smogiamieji peiliai – skirti tik kovai – dažnai randami vyrų karių kapuose kartu su kitais to meto ginklais: ietimis, kalavijais, kovos kirviais.

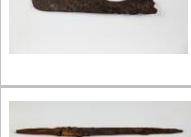
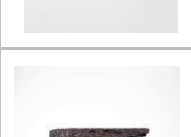
Kalavijai paprastai randami tik ten, kur kapuose yra ir kitų įkapių – tai rodo, kad juos labiausiai naudojo turtingesni, geriau aprūpinti kariai. Kalavijai skirstomi į dvi pagrindines grupes:

- vienašmeniai, panašūs į didesnius peilius – paprastai su medine rankena be skersinių;
- kalavijai su specialiomis rankenomis ir geležtėmis – dažniau dviašmeniai, su skersiniu ir buože. Tokių kalavijų makštys – dažnai medinės arba odinės, apkaustytos žalvariu.

Lankas ir strėlė tradiciškai buvo vieni pagrindinių lietuvių ginklų. Tačiau laidojimo paminkluose jie randami labai retai – tik strėlių antgaliai piliakalniuose byloja apie karo veiksmus. Suprantama, kad medinės dalys ar plunksnos gerai neišliko žemėje. Geležies amžiuje – nuo XI a. ir vėliau – galėjo būti naudojamas ir arbaletas, kurio sviediniai (strėlės) buvo taikesni ir galingesni. Nors Lietuvoje jų radinių mažai, kai kurie piliakalnių tyrimai rodo, kad tų laikų kariai galėjo naudoti ir tokį ginklą.

Eil. nr.	Skaitmeninė byla	Pavadinimas	Inventor. nr.	Sukūrimo data	Medžiaga	Matmenys, matavimo data
1		Kalavijas, geležinis, dviašmenis	UKM A 77	XIII a. pr.	geležis	ilgis - 81,5 cm, 1976-05-15; plotis (geležties ties įkote) - 5 cm; plotis (viršūnės) - 2 cm; ilgis (įkotės) - 6 cm; plotis (įkotės) - 3 cm; plotis (grioveliai geležtėje) - 1,5 cm
2		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 522	VI–VIII a.	geležis	ilgis - 26,2 cm, 2000-01-13; ilgis (įmovos) - 12 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 2,6 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 5,5 cm
3		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 519	VI–VIII a.	geležis	ilgis - 14,5 cm, 2000-01-13; ilgis (įmovos) - 8,5 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 1,8 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 1,8 cm
4		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 631	VI–VIII a.	geležis	ilgis - 20 cm, 2000-02-18; ilgis (plunksnos) - 8 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 3 cm; skersmuo (įmovos) - 2 cm
5		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 623	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 21,5 cm, 2000-02-03; ilgis (plunksnos) - 13 cm; skersmuo (įmovos) - 2,5 cm
6		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 460	XV a. pr.	geležis	ilgis - 14 cm, 1999-01-11; ilgis (įmovos) - 8,5 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 3 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 2,2 cm
7		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 481	XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 23 cm, 1999-01-11; ilgis (įmovos) - 10 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 2 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 2,5 cm
8		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 678	XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 11 cm, 2001-04-09; ilgis (įmovos) - 5 cm; ilgis (plunksnos) - 6 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 2 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 1,8 cm
9		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 534	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 22 cm, 2000-02-03; skersmuo (įmovos pradžios) - 2,8 cm; ilgis (įmovos) - 11,5 cm; ilgis (plunksnos) - 10,5 cm; plotis (plunksnos pradžios) - 2,5 cm
10		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 336	V a. pab. – VI a. pab.	geležis	ilgis - 33 cm, 1978-09-20; ilgis (plunksnos) - 26 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 3 cm
11		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 282	VI–VII a.	geležis	ilgis - 39,5 cm, 1976-08-20; ilgis (plunksnos) - 28 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 3 cm; plotis (plunksnos) - 3 cm

12		Ietigalis, įmovinis	UKM A 256	V a. II p.	geležis	ilgis - 21 cm, 1976-08-15; ilgis (įmovos) - 12,5 cm; ilgis (plunksnos) - 8,5 cm; plotis (plunksnos) - 4 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 3 cm
13		Ietigalis, geležinis	UKM A 75	XIII a. vid.	geležis	ilgis - 33 cm, 1976-05-15; ilgis (plunksnos) - 15 cm; plotis (plunksnos pradžios) - 2 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 2 cm
14		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 347	I tūkst. I p.	geležis	ilgis - 17 cm, 1979-01-19; plotis (plunksnos, didžiausias) - 3,5 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 1,5 cm
15		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 346	XIII–XIV a.	geležis	ilgis - 37,5 cm, 1979-01-19; skersmuo (įmovos pradžia) - 1,5 cm; plotis (plunksnos, didžiausias) - 1,8 cm
16		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 337: 44	XV a. I treč.	geležis	ilgis - 29 cm, 1978-10-09; ilgis (įmova) - 10 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 2,5 cm; plotis (plunksna, didžiausias) - 4,5 cm
17		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 279	XV a. I p.	geležis	ilgis (visas) - 21 cm, 1976-08-20; ilgis (įmova) - 11 cm; ilgis (plunksna) - 10 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 1,7 cm
18		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 278	XV a. I p.	geležis	ilgis (visas) - 26 cm, 1976-08-20; ilgis (įmova) - 10 cm; ilgis (plunksna) - 16 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 2 cm
19		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 276	XV a. I p.	geležis	ilgis (visas) - 23,5 cm, 1976-08-20; ilgis (įmova) - 12 cm; ilgis (plunksna) - 11,5 cm; skersmuo (įmovos pradžia) - 3 cm; plotis (plunksnos pradžia) - 2,7 cm
20		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 13: 1	XIV a. IV ketv. – XV a. I p.	geležis	ilgis - 19,7 cm, 1976-02-20
21		Ietigalis, geležinis, simbolinis	UKM A 556	XV a. pr.	geležis	ilgis - 13 cm, 2000-02-03; skersmuo (įmovos pradžia) - 1,7 cm
22		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 465	XV a. pr.	geležis	ilgis - 23,5 cm, 1999-01-11; skersmuo (įmovos pradžia) - 3 cm; plotis (plunksnos) - 5 cm
23		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 281	V a. II p.	geležis	ilgis - 25,5 cm, 1976-08-20; skersmuo (įmovos pradžia) - 2,5 cm
24		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 280	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 26,5 cm, 1976-08-20; skersmuo (įmovos pradžia) - 3 cm
25		Ietigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 277	XIV a. II p. – XV a. vid.	geležis	ilgis - 25 cm, 1976-08-20; skersmuo (įmovos pradžia) - 2 cm

26		Letigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 49	XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 25,5 cm, 1976-03-10; skersmuo (įmovos pradžia) - 2,7 cm
27		Letigalis, geležinis, įmovinis	UKM A 2	XIV a. IV ketv. – XV a. I p.	geležis	ilgis - 26 cm, 1976-02-20; plotis - 1,5 cm
28		Geležinis įtveriamasis peilis	UKM A 714: 3	XV a. IV ketv. – XVI a. I ketv.	geležis	ilgis - 17,3 cm, 2010-01-20; ilgis (geležties) - 13 cm; storis (nugarėlės) - 4 mm
29		Peilis, geležinis, kriauninis	UKM A 656	XVI a. I p.	geležis	ilgis - 10 cm, 2001-03-23; ilgis (išlikusios kraiaunų dalies) - 6 cm; plotis (geležties) - 1,7 cm; plotis (kriaunų) - 1,3 cm
30		Peilis, geležinis, kriauninis	UKM A 652	XVI a. I p.	geležis	ilgis - 15,5 cm, 2001-03-23; ilgis (geležties) - 6,5 cm; plotis (kriaunų pradžios) - 1,2 cm; plotis (kriaunų galo) - 1,9 cm; storis - 3 mm
31		Peilis, geležinis, įtveriamasis	UKM A 625	XIV a. pab. – XV a. pr.	geležis	ilgis - 11 cm, 2000-02-03; ilgis (geležties) - 9,5 cm; storis (nugarėlės) - 3 mm
32		Peilis, geležinis, įtveriamasis	UKM A 520	VI–VIII a.	geležis	ilgis - 19,8 cm, 2000-01-13; ilgis (geležties) - 14,3 cm; plotis (geležties pradžios) - 2,1 cm; storis (nugarėlės) - 3 mm
33		Peilis, geležinis, įtveriamasis	UKM A 714: 11	XVI a. I p.	geležis	ilgis - 17 cm, 2010-01-20; ilgis (geležties) - 14 cm; plotis (Ties įtvara) - 1,8 cm
34		Peilis, geležinis, įtveriamasis	UKM A 660	XVI a. I p.	geležis	ilgis - 12,5 cm, 2001-03-23; ilgis (įtvaros) - 4,3 cm; ilgis (geležties) - 8,2 cm; plotis (geležties pradžios) - 1,6 cm; storis (įtvaros ir nugarėlės) - 3 mm
35		Peilis, geležinis, įtveriamasis	UKM A 733	XV a. I treč.	geležis	ilgis - 9,5 cm, 2015-04-20; ilgis (įtvaros) - 3,5 cm; plotis (geležties) - 1,3 cm; storis (nugarėlės) - 3 mm
36		Peilis, geležinis, kriauninis	UKM A 715: 5	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	geležis; lapuočių mediena; žalvaris	ilgis - 16 cm, 2010-01-20; plotis (kriaunų pradžios) - 1,5 cm; plotis (geležties pradžios) - 1,3 cm; storis (kriaunų pradžios) - 1 cm
37		Peilis, geležinis, kriauninis	UKM A 714: 15	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	geležis; lapuočių mediena	ilgis - 19,5 cm, 2010-01-20; ilgis (kriaunų) - 9 cm; plotis (kriaunų, didžiausias) - 1,8 cm; storis (kriaunų, didžiausias) - 6 mm; storis (geležties nugarėlės) - 3 mm
38		Strėlės antgalis, geležinis, įmovinis	UKM A 710	XIII–XV a.	geležis	ilgis - 13,5 cm, 2007-09-13; skersmuo (įmovos pradžios) - 2,3 cm; ilgis (plunksnos) - 3 cm; plotis (plunksnos pradžios) - 2,5 cm

Vitrina 1.10 skirta pristatyti papuošalams ir aprangai.

Rašytiniai šaltiniai nepaliko jokių duomenų, kaip rengėsi ir kuo puošėsi senovės lietuviai. Paprastų valstiečių drabužiai gali būti rekonstruojami remiantis archeologiniais šaltiniais, gautais iš kapinynų kasinėjimų. Patikimiausi šaltiniai yra iš nedegintinių kapų. Juose galima matyti papuošalų išdėstymą kape, o iš to galima spręsti apie drabužio paskirtį ar net formą.

Rytų Lietuvoje vyravo mirusiųjų deginimo paprotys, bet ir čia moterų ir vyrų kostiumo savitumas nustatomas remiantis papuošalais.

Tarp moters drabužių puošnumu ir įvairumu išsiskyrė galvos danga ir jos papuošalai. Galvos danga, dažniausiai vilnonė kepurėlė, tapo bene pagrindiniu moters kostiumo akcentu, ji kartais rodė ir socialinę moters padėtį. Kepuraitę puošė žalvariniai antsmilkiniai, susukti iš vielos, apgalviai – metaliniai vainikai, tarsi savotiškos karūnėlės, jos būdingos išeiginiams drabužiams. Apgalviai ypatingai puošnūs: sudaryti iš didelių žalvarinių sulenktų, turtingai ornamentuotų skardelių, sujungtų įvijų eilėmis. Plokštelėmis savo galvos dangą puošė vien lietuvės aukštaitės. Išskirtinis bruožas – pakaušio srityje į apgalvį būdavo įkabinamos grandinėlių eilės, užbaigtos žalvariniais varpeliais.

Iš papuošalų padėties kapuose ir audinių likučių, randamų nedegintiniuose kapuose, matyti, kad IX–X a. buvo nešiojamas baltas lininis galvos apdangalas, panašus į dabartinį nuometą, surišamas dešinėje smilkinio pusėje ir dar susegtas smeigtuku ar sege.

Moterų drabužių komplektą sudarė marškiniai, sijonas ir prijuostė. Marškiniai buvo panašūs į tuniką, siuvami iš storesnio ir iš plonesnio dvinyčio lininio audinio, gana uždari, velkami per galvą, stačia apykakle, ilgomis rankovėmis. Moterys mėgo antkakles plokščiais užleistais galais ir vytnes antkakles kūginiais galais, nešiojamas ant marškinių, rankas puošė masyviomis juostinėmis apyrankėmis.

Sijonas – kelios nesusiūtos vienspalvio audinio palos, surauktos ir sujuostos juosta, ir prijuostė dažniausiai buvo dėvimi kartu. Sijonus siuvo iš lininės arba vilnonės medžiagos, jie buvo ilgi, siekė čiurnas. Šaltesniu metų laiku moterys ant marškinių užsivilkdavo liemenę, o pagrindinis šiltas drabužis buvo skepeta, skirta apsigaubti, susegama sege. Skepetos austos iš storų vilnonių siūlų. Rytų Lietuvoje apsigaubimas skepeta, kartais net keliomis, galėjo būti labiau praktiškas, o ne skirtas iškilmingoms progoms.

Vyrų drabužiai buvo paprastesni negu moterų. Drabužių komplektą sudarė: marškiniai, kelnės, palaidinė, sujuosta diržu, viršutinis apsiaustas, galvos apdangalas ir apavas.

Marškiniai – balti lininiai, tunikinio sukirpimo, ilgomis rankovėmis. Vyrai dėvėjo sunkias žalvarines apyrankes. Pavasarį ar rudenį virš marškinių dėvėjo palaidinę, pasiūtą iš storesnės vilnonės medžiagos, velkamą per galvą ir susegamą 1–3 pasaginėmis segėmis. Rankovės galėjo būti iki alkūnių, greičiausiai perimtos iš Vakarų Europos riterių nešiojamų palaidinių-šarvų, labai patogios kariams. Palaidinė buvo sujuosiamą puošniu diržu. Diržas – išskirtinė senovės lietuvių vyrų kostiumo dalis. Diržai greičiausiai buvo austiniai, susegami sagtimis prie sagčių randami diržų apkalai. Karo vada galėjo nešioti diržus su sidabrinėmis paaukuotomis sagtimis ir ornamentuotais apkalais. Tokie dirbiniai – importuoti iš Vakarų Europos ir neturėjo poveikio vietiniams gyventojams. Prie diržo buvo prisegami kalavijas, geriamasis ragas, kovos peilis.

Kelnės buvo siauros, sukišamos į aulinius batus.

Apsiaustas buvo dėvimas šaltesniu metų laiku, laisvai užmetamas ant pečių ir susegamas priekyje. Ypač mėgtos lankinės segės. Jos masyvios, todėl apsiaustas buvo siuvamas iš storo audinio ar net kailių. Apsiaustas buvo susegamas dešiniojo peties–krūtinės srityje: taip jis nevaržė dešinėsios rankos judesių. Valstiečiai tenkindavosi sermėga. Galvas dengė vilnonėmis veltinėmis arba kailinėmis kepurėmis. Apavas – gana aukštu aulu, ties keliais suveržiamas odiniu dirželiu, susegamu sagtele. Prie batų buvo dirželiais tvirtinami pentinai.

XIV–XVI a. moterų aprangoje pastebimi pokyčiai. Pagrindinės moters kostiumo dalys, kaip ir anksčiau, lieka marškiniai, sijonas ir prijuostė. Namų ūkis buvo konservatyvus, ypač drabužių gamyba. Marškiniai buvo tokio paties tunikinio kirpimo, taip pat siuvami iš balto dvinyčio lininio

audinio, uždari ir velkami per galvą. Naujas reiškiny yra tai, kad atsirado metalinės rutulio formos sagos, kartais prakarpėlė būdavo susegama nedidelėmis plokštelinėmis segėmis. Marškinių rankovės ilgos, greičiausiai su rankogaliais. Beveik visiškai išnyksta apyrankės, žinomos tik juostinės, siaurėjančiais atrietais į išorę galais, ir vytinės ar pintinės iš žalvarinės vielos. Nykstant apyrankėms srankas imta puošti žiedais. Paprastai jie žalvariniai, užkeistais galais, išplatinta priešakine dalimi, kuri įvairiai ornamentuota.

Sijonai savo ilgiu ir forma nesiskiria iš anksčiau nešiotų, bet jau vyrauja spalvoti audiniai. Ištekėjusios moterys švenčių metu arba šiaip iškilmingais momentais galvą greičiausiai gaubdavo nuometu, ypač aukštaitės. Mažėja apgalvių, moterys nuometą dešiniojo smilkinio sityje segdavo žalvarinės skardos segėmis.

Bene populiariausias ir daug kur dėvėtas viršutinis moterų drabužis buvo skara, susegama pasagine arba apskrita ažūrine sege. Ažūrinės segės pamažu keitė masyvesnes pasagines. Populiariausias moters papuošalas – didelės (iki 8 cm skersmens) apskritos žalvarinės skardos išgaubtu viduriu segės. Kaklą moterys vis rečiau puošė antkaklėmis, bet pamėgo apvaras, sudarytas iš smulkių karoliukų, kauri kriauklelių, kombinuojant jas su žalvariniais žvangučiais. Turtinga ir aukštą padėtį visuomenėje užimanti galėjo nešioti ir gintaro-žvangučių apvarą. Dažnas papuošalas buvo auskarai iš žalvarinės vielos, įveriami į ausis.

Pats svarbiausias moters kostiumo akcentas – diržas arba austinė juosta, kuria drabužis suveržiamas juosmens srityje. Austinė juosta vėliau tapo tradicine išeiginių drabužių dalimi. Diržas arba juosta buvo būtina moters drabužių dalis, nes prie jų buvo nešiojamas geležinis peiliukas odinėse makštyse, adatinė su adatomis (adatinės buvo žalvarinės, odinės, kaulinės, geležinės), kapšelis-piniginė, žalvariniai raktai. Raktai buvo labiau simbolinės reikšmės, praktiniam vartojimui jie netiko. Moteris – šeimos turtų sergėtoja, todėl galėjo turėti savo statusą pažymintį simbolį – raktą. Raktai buvo dedami į kapą net laidojant.

Kasdienis drabužis buvo gerokai kuklesnis.

Puošniausi vyrų drabužių elementai buvo odiniai žalvariu kaustyti diržai, odinės, taip pat dažnai žalvariu apkaustytos piniginės bei peilių makštys. Marškiniai lininiai, ant jų nešiojama vilnonė palaidinė arba švarkas, sujuostas diržu. Šaltesniu metų laiku apsivelkama storo audinio milinė, taip pat sujuosta diržu. Diržas – neatskiriama vyro aprangos dalis. Dažnai diržo paviršių dengdavo žalvarinės plokštelės, tvirtinamos kniedėmis iš žalvario. Prie diržo kabėjo odinė piniginė, joje įdėtas geležinis įtveriamasis peilis, skiltuvas, titnago gabalėlis. Vyras galėjo nešioti ir du diržus – vieną lengvesniam, kitą šiltesniam viršutiniam drabužiui sujuosti. Vyras pirmiausia buvo karys, todėl prie diržo buvo kabinami kai kurie ginklai ir kiti mūšyje reikalingi reikmenys.

Eil. nr.	Skaitmeninė byla	Pavadinimas	Inventor. nr.	Sukūrimo data	Medžiaga	Matmenys, matavimo data
1		Apkalas, diržo galo, žalvarinis	UKM A 712: 29	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	žalvario skarda	ilgis - 3,5 cm, 2010-01-20; plotis - 2,7 cm
2		Apkalas, žalvarinis, diržo	UKM A 81	XIV a. IV ketv. – XV a. I p.	žalvaris	ilgis - 4,5 cm, 1976-05-15; plotis - 1 cm; storis (juostelė) - 1 mm
3		Geležinis pentinas	UKM A 748	XIII a.	geležis	ilgis - 10 cm, 2019-06-05; ilgis (spyglio) - 1,5 cm
4		Geležinis pentinas	UKM A 747	XV a.	geležis	ilgis - 15,5 cm, 2019-05-20; ilgis (spyglio) - 3,5 cm
5		Pentinas, geležinis	UKM A 71	XIII a. pr.	geležis	ilgis - 14,5 cm, 1976-05-10; plotis (pradžioje) - 8 cm
6		Pentinas, geležinis	UKM A 716	XIV a. pr. – XV a. pr.	geležis	skersmuo (lankelis) - 13 cm, 2011-05-27; ilgis (ataugėlė) - 3,8 cm
7		Pentinas, geležinis	UKM A 46	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	geležis	ilgis - 12 cm, 1976-03-10; plotis (pradžia) - 10 cm
8		Pentinas, geležinis	UKM A 45	XV a. I ketv.	geležis; sidabras	ilgis - 13 cm, 1959-12-21; plotis (pradžia) - 10 cm
9		Žiedas	UKM A 841		spalvotasis metalas	skersmuo - 2.4 cm; storis - 0.3-0.8 cm
10		Žalvarinis žiedas	UKM A 801	XV a. II p.	žalvaris	skersmuo (žiedo) - 2,2 cm; storis (apačioje) - 1 mm; storis (viršuje) - 3 mm

11		Varinis signetinis žiedas	UKM A 784	XVI a. II p.	varis	skersmuo - 2 cm, 2022-03-31; plotis (apačioje) - 2 mm, 2022-03-31; ilgis (viršaus) - 9 mm; plotis (viršaus) - 8 mm
12		žalvarinis žiedas	UKM A 744	XVI a. II p.	žalvaris	skersmuo - 1,7 cm, 2017-02-20; plotis (apačios ir šonų.) - 2 mm; ilgis (viršaus) - 9 mm; plotis (viršaus) - 8 mm
13		Varinis žiedas	UKM A 714: 10	XVI a. 8 deš. – XVI a. 10 deš.	varis	skersmuo - 2,2 cm, 2010-01-20; plotis (apačioje) - 2 mm; plotis (viršuje) - 7 mm
14		Varinis žiedas	UKM A 712: 36	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	varis	skersmuo - 2,3 cm, 2010-01-20; plotis (apačioje) - 3 mm; plotis (viršuje) - 1 cm
15		Žalvarinis žiedas	UKM A 783	XVI a. vid.	žalvaris	skersmuo - 1,8 cm, 2022-03-31; ilgis (viršaus) - 1,3 cm; plotis (viršaus) - 7 mm
16		Žalvarinis žiedas	UKM A 745	XVI a. II p.	žalvaris	skersmuo - 1,7 cm, 2017-02-20; plotis (viršus) - 6 mm, 2017-02-20; storis (viršus) - 4 mm
17		Žalvarinis žiedas	UKM A 743	XVI a. II p.	žalvaris	skersmuo - 2 cm, 2017-02-20; ilgis (viršus) - 1,3 cm; plotis (viršus) - 6 mm
18		Signetinis žiedas	UKM A 488	XVI a. II p.	žalvaris	skersmuo - 2 cm, 1999-02-03; plotis (apačia) - 2 mm; plotis (viršus) - 8 mm
19		Smeigtukas, žalvarinis, apskrita galvute	UKM A 663	XVI a. III ketv.	žalvaris	aukštis - 4,6 cm, 2001-03-23; skersmuo (adatos) - 0,8 mm; skersmuo (galvutės) - 3 mm
20		Smeigtukas, geležinis, lazdelinis	UKM A 709	VIII–IX a.	geležis	ilgis - 10 cm, 2006-11-13; storis - 4 mm; ilgis (galvutės) - 2 cm; plotis (galvutės vidurio) - 1,7 cm
21		Smeigtukas, kaulinis	UKM A 390	1100–850 m. pr. Kr.	ragas	ilgis - 13,6 cm, 1987-04-10; skersmuo (galvutė) - 12 mm; skersmuo (adata ties lūžiu) - 4 mm

22		Smeigtukas, geležinis, lazdelinis	UKM A 389	V a. pr. – V a. pab.	geležis	ilgis (visas) - 11,8 cm, 1986-05-06; ilgis (galvutė) - 2 cm; plotis (galvutė) - 2,5 cm; skersmuo (adata) - 3 mm
23		Smeigtukas, žalvarinis, ritinis	UKM A 12: 15	III a. II p. – IV a. pab.	žalvaris	ilgis - 5,5 cm, 1976-02-20; skersmuo (pradžią) - 1,2 cm
24		Pasaginė segė	UKM A 776	XIV a. IV ketv.	žalvaris	skersmuo - 6,7 cm, 2021-02-24; storis (lankelio, didžiausias) - 4 mm; ilgis (liežuvėlio) - 8,5 cm
25		Segė, žalvarinė, žiedinė	UKM A 773	XIV a. IV ketv. – XV a.	žalvaris	skersmuo - 3 cm, 2020-09-07; plotis (lankelio) - 1 cm
26		Segė, žalvarinė, skardinė	UKM A 603	XIV a. IV ketv.	žalvario skarda	skersmuo - 4 cm, 2000-02-03; skersmuo (skylutės užsegimui) - 1,2 cm; aukštis - 4 mm
27		Segė, žalvarinė, skardinė	UKM A 599	XIV a. pab. – XV a. pr.	žalvario skarda	skersmuo - 8 cm, 2000-02-03; skersmuo (užsegimo skylutės) - 1,4 cm; aukštis (centre) - 4 mm
28		Segė, žalvarinė, skardinė, apskritinė	UKM A 333	XV a. I p.	žalvario skarda	skersmuo - 4 cm, 1978-09-20; skersmuo (užsegimo skylutės) - 2 cm; ilgis (liežuvėlio) - 3,5 cm; storis - 0,7 mm
29		Segė, pasaginė, užriestais galais	UKM A 332	XV a. I p.	žalvaris	skersmuo - 3,6 cm, 1978-09-20; storis (lankelis) - 3 mm; ilgis (liežuvėlis) - 4 cm
30		Segė, žalvarinė, ažūrinė	UKM A 699	XV a. I p.	žalvaris	skersmuo (išorinio ratelio) - 5,3 cm, 2001-11-20; skersmuo (vidinio ratelio) - 2,5 cm; storis - 1,5 mm
31		Segė, žalvarinė, pasaginė	UKM A 337: 27	XV a. I ketv.	žalvaris	skersmuo - 3,2 cm, 1978-10-09; skersmuo (lankelio) - 3 mm
32		Segė, žalvarinė, pasaginė	UKM A 21: 2	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	žalvaris	skersmuo - 2,8 cm, 1976-03-05
33		Segė, žalvarinė, pasaginė	UKM A 21: 1	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	žalvaris	skersmuo - 2,8 cm, 1976-03-05

34		Auskaras, žalvarinis, klaustuko formos	UKM A 659: 2	XVI a. I p.	žalvaris	skersmuo (žiedinės dalies) - 2,5 cm, 2001-03-23; aukštis (atlenktos dalies) - 1,8 cm; skersmuo (žiedo vielos) - 1 mm
35		Auskaras, žalvarinis, klaustuko formos	UKM A 659: 1	XVI a. I p.	žalvaris	skersmuo (žiedinės dalies) - 2,5 cm, 2001-03-23; aukštis (atlenktos dalies) - 1,8 cm; skersmuo (žiedo vielos) - 1 mm
36		Auskaras, žalvarinis, klaustuko formos	UKM A 712: 33b	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	žalvaris	skersmuo (žiedo) - 1,5 cm, 2010-01-20; skersmuo (auskaro vielos) - 1 mm; ilgis (atlenktos dalies) - 2,5 cm
37		Auskaras, žalvarinis, klaustuko formos	UKM A 712: 33a	XVI a. 7 deš. – XVI a. 9 deš.	žalvaris	skersmuo (žiedo) - 2,3 cm, 2010-01-20; skersmuo (auskaro vielos) - 1 mm; ilgis (atlenktos dalies) - 2,5 cm; skersmuo (apvijos) - 6 mm
38		Auskaras, žalvarinis, žiedelinis	UKM A 712: 18	XVI a. vid.	žalvaris	skersmuo (auskaro žiedo) - 2,5 cm, 2010-01-20; skersmuo (žiedo vielos) - 1 mm; ilgis (kabučio) - 2,5 cm; skersmuo (kabučio) - 3 mm
39		Auskaras, žalvarinis, kilpiniu galu	UKM A 712: 9b	XVI a. I p. – XVI a. vid.	žalvaris	skersmuo (žiedinės dalies) - 3,8 cm, 2010-01-20; skersmuo (auskaro viršutinės dalies vielos) - 1,5 mm; skersmuo (kabučio strypelio) - 0,5 mm; ilgis (kabučio) - 3 cm
40		Auskaras, žalvarinis, kilpiniu galu	UKM A 712: 9a	XVI a. I p. – XVI a. vid.	žalvaris	skersmuo (žiedinės dalies) - 3 cm, 2010-01-20; skersmuo (auskaro viršutinės dalies vielos) - 1,5 mm; skersmuo (kabučio) - 2,5 mm; ilgis (kabučio) - 3,8 cm
41		Apyrankės, žalvarinės, storagalės, fragmentas	UKM A 524	VI–VIII a.	žalvaris	ilgis - 5,5 cm, 2000-01-13; skersmuo (lūžio vietoje) - 3,5 mm; storis (gale) - 1,2 cm
42		Apyrankė, žalvarinė, juostinė	UKM A 271	XV a. II ketv.	žalvario skarda	skersmuo - 7 cm, 1976-08-20; plotis (lankelio vidurio) - 1,4 cm; plotis (lankelio galai) - 9 mm

43		Apyrankė, žalvarinė, juostinė	UKM A 248	XV a. II ketv.	žalvario skarda	skersmuo - 7 cm, 1976-08-15; plotis (lankelio viduryje) - 1,4 cm; plotis (lankelio galai) - 9 mm
44		Apyrankės, žalvarinės, fragmentas	UKM A 32	XIV a. IV ketv. – XV a. I p.	žalvario skarda	skersmuo - 6 cm, 1976-03-09; plotis (lankelis) - 1,8 - 1,3 cm
45		Apyrankė, žalvarinė, juostinė.	UKM A 731	X a. pab. – XI a. pr.	žalvaris	skersmuo - 6 cm, 2015-02-09; plotis (lankelis) - 1,4 cm
46		Apyrankė, žalvarinė, įvijinė	UKM A 272	XI a. pr. – XIII a. pab.	žalvaris	ilgis - 21 cm, 1976-08-20; skersmuo - 7 cm; plotis (juostelės) - 8 mm
47		Apyrankė, žalvarinė, vytinė	UKM A 337: 29	XV a. I ketv.	žalvaris	skersmuo - 7 cm, 1978-10-09
48		Apyrankė, žalvarinė, vytinė	UKM A 337: 28	XV a. I ketv.	žalvaris	skersmuo - 7 cm, 1978-10-09
49		Vėrinys, Kauro kriauklelių	UKM A 41	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	kauras	ilgis - 28 cm, 1976-03-10
50		Plokštelė, žalvarinė, apgalvio	UKM A 619	XV a. pr.	žalvario skarda	aukštis - 3,6 cm, 2000-02-03; plotis (pagrindo) - 2,1 cm
51		Antsmilkinis, žalvarinis, žiedinis	UKM A 331	IV–V a.	viela	skersmuo (antsmilkinio) - 6 cm, 1978-09-20; skersmuo (žiedo viela) - 3 mm; skersmuo (spiralė gale) - 7 mm
52		Antsmilkinis, žalvarinis, akininis	UKM A 261: 2	850–700 m. pr. Kr.	žalvaris	ilgis - 4 cm, 1976-08-15; skersmuo (spiralė) - 2,4 cm; skersmuo (įvija) - 1 cm
53		Antsmilkinis, žalvarinis, akininis	UKM A 261: 1	850–700 m. pr. Kr.	žalvaris	ilgis - 7 cm, 1976-08-15; skersmuo (spiralė) - 2,4 cm; skersmuo (įvija) - 1 cm

54		Antkaklė, žalvarinė	UKM A 265	III–V a.	žalvaris	skersmuo - 20,5 cm, 1976-08-15
55		Antkaklė, žalvarinė	UKM A 263	III–IV a.	žalvaris	skersmuo - 15 cm, 1976-08-16
56		Antkaklė, žalvarinė, kūginiais galais	UKM A 381	III–IV a.	žalvaris	skersmuo (antkaklės) - 15 cm; skersmuo (lankelio apskritosios dalies) - 6 mm; aukštis (užlenkto į viršų galo) - 2 cm
57		Antkaklė, žalvarinė, plokščiais užkeistais galais	UKM A 400	IX a. pr. – X a. pr.	žalvaris	skersmuo - 14 cm, 1988-01-14
58		Antkaklė, žalvarinė	UKM A 264	III a. II p. – IV a. pab.	žalvaris	skersmuo - 14 cm, 1976-08-15
59		Antkaklė, žalvarinė	UKM A 262	III a. II p. – IV a. pab.	žalvaris	skersmuo - 16 cm, 1976-08-15
60		Saga, alavinė	UKM A 714: 14f	XVI a. I p.	alavo lydinys	skersmuo (viršutinės dalies) - 1,8 cm, 2010-01-20; aukštis (per vidurį) - 1 cm; skersmuo (kojelės) - 5 mm
61		Saga, alavinė	UKM A 714: 14e	XVI a. I p.	alavo lydinys	skersmuo (viršutinės dalies) - 2,4 cm, 2010-01-20; aukštis (per vidurį) - 1,1 cm; skersmuo (kojelės) - 5 mm
62		Saga, alavinė	UKM A 714: 14d	XVI a. I p.	alavo lydinys	skersmuo (viršutinės dalies) - 2 cm, 2010-01-20; aukštis (per vidurį) - 9 mm; skersmuo (kojelės) - 5 mm
63		Saga, alavinė	UKM A 714: 14c	XVI a. I p.	alavo lydinys	skersmuo (viršutinės dalies) - 2,2 cm, 2010-01-20; aukštis (per vidurį) - 1 cm; skersmuo (kojelės) - 6 mm

64		Saga, alavinė	UKM A 714: 14b	XVI a. I p.	alavo lydinys	skersmuo (viršutinės dalies) - 2,1 mm, 2010-01-20; aukštis (per vidurį) - 1 cm; skersmuo (kojelės) - 5 mm
----	---	---------------	----------------	-------------	---------------	---

2 patalpa skirta supažindinti lankytojus su dvasiniu senovės žmonių gyvenimu: tikėjimu, pasaulėžiūra, laidojimo papročiais ir kt.

2 patalpos turinys pristatomas vitrinose 2.1–2.2.

Vitrina 2.1 skirta pilkapių tyrinėjimo informacijai.

Tradicija pilti pilkapius Rytų Lietuvoje kilo dar III a., ir lietuvių gentis jos laikėsi iki pat XII a. Pilkapis - tai vieta, kur laikas sustojęs, įgijęs pavidalą, *regimas* gyviesiems, tai tam tikras *ženklas*. Apskrita forma, akmenų vainikas, grioviai aplinkui, pasaulio kryptimis suformuoti priėjimai („tiltai“) ir ugniaviečių duobės leidžia kalbėti apie pilkapių apeiginę prasmę; tai yra jų *šventumo* požymiai. Tad pilkapiai, o ypač jų grupės, nebėra vien tik *kapai*. Tai šventvietės, turinčios didelę simbolinę ir religinę reikšmę.

Dėka naujausių skaitmeninių technologijų (pritaikant itin tikslų lazerinį žemės paviršiaus skenavimą), atsirado išskirtinė galimybė „pamatyti“ pilkapių išsidėstymą grupėse, ir tai labai *keičia* supratimą tiek empiriniu, tiek teoriniu požiūriu. Svarbu ir tai, kad didieji pilkapynai (virš 80 sampilų) dažniausiai *neturi tiesioginių* sąsajų su piliakalniais ir jų gyvenvietėmis!

Iki šiol vyravo nuomonė, kad pilkapynuose regimos vidinės tvarkos nėra. Dabar, interpretuojant naujausius duomenis, *aiškiai* matomi kertiniai pilkapynų išplanavimo elementai – pilkapių grandinės, tarp jų esantys tarpai, taip pat didieji sampilai (20> m skersmens), kurie visai grupei suteikia monumentalumo. Takai tarp pilkapių kuria plačias alėjas, kelius. Kartais jie nuveda prie *pelkės* ar baigiasi akligatviu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžiausi pilkapiai nebūtinai yra *aukščiausioje* kraštovaizdžio vietoje, o jų įrengimas buvo *apeiga*, kuria siekta dar kartą sukurti pasaulį, saugoti jo tvarką ir darnius ryšius su protėviais bei dievais.

Tokios *regioninės* šventvietės, kurios buvo įkurtos, plėtojamos ir naudojamos V-XII a. laikotarpiu – tai dar vienas svarbus baltų genčių šventviečių istorijos dėmuo. Jis, be abejonės, *žymiai* praturtina Rytų Lietuvos pilkapių kultūros, *kurios* vietoje jau kūrėsi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, paveikslą.

Iš prigimtinės kultūros lauko žvelgiant į pilkapius – senovės lietuvių kapus – jų pylimo paprotys yra visuotinė, tūkstančius kartų pakartota apeiga. Taip buvo laidojami, į požeminį pasaulį perkeliami mirusiųjų palaikai. Kapo pylimas – kaupimas, žėrimas – prilygsta šventos vietos kūrimui. Ryšys su protėviais per ugnį buvo saugomas ir puoselėjamas, todėl iki šiol išliko gyvas, gajus.

2026 m. Utenos rajone oficialiai registruoti 36 išlikę pilkapynai ir pavieniai pilkapiai (Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos informacija).

(2025 m. sausio mėn., žurnalas „BŪDAS“, Vykinto Vaitkevičiaus straipsnis).

Eil. nr.	Skaitmeninė byla	Pavadinimas	Inventor. nr.	Sukūrimo data	Medžiaga	Matmenys, matavimo data
1		Žiedas, žalvarinis, įvijinis	UKM A 259	V a. II p.	žalvaris	plotis - 1,5 cm, 1976-08-15; skersmuo - 2 cm; storis (sukto strypelio) - 2 mm
2		Antskydis, geležinis	UKM A 258	V a. II p.	geležis	skersmuo - 14,3 cm, 1976-08-15; aukštis - 8 cm
3		Peilis, geležinis, įtvieriamasis	UKM A 257	V a. II p.	geležis	ilgis - 18 cm, 1976-08-15; plotis (geležinės pradžios) - 2 cm
4		Įetigalis, įmovinis	UKM A 256	V a. II p.	geležis	ilgis - 21 cm, 1976-08-15; ilgis (įmovos) - 12,5 cm; ilgis (plunksnos) - 8,5 cm; plotis (plunksnos) - 4 cm; skersmuo (įmovos pradžios) - 3 cm
5		Kirvis, geležinis, siauraašmenis	UKM A 255	V a. II p.	geležis	aukštis - 18,5 cm, 1976-08-15; plotis (ašmenų) - 5 cm; skersmuo (penties) - 4 cm; plotis (penties viršaus) - 6,8 cm
6		Amuletas, kaulinis – žalvarinis	UKM A 618	XIV a. IV ketv. – XV a. I ketv.	žalvario skarda; lokio nagas	ilgis - 3 cm, 2000-02-03; plotis (viršaus) - 2 cm; storis (viršaus) - 8 mm
7		Amuletas, raginis-geležinis	UKM A 714: 7	XVI a. 8 deš. – XVI a. 10 deš.	elnio ragas; geležis	ilgis (rago) - 15,7 cm, 2010-01-20; skersmuo (rago pradžios) - 2 cm; ilgis (geležinės dalies) - 14 cm; storis (geležinės dalies, didžiausias) - 7 mm; storis (geležinės dalies, mažiausias) - 4 mm
8		Amuletas, kaulinis-žalvarinis	UKM A 247	XV a. II ketv.	lokio nagas; žalvario skarda	ilgis - 5,3 cm, 1976-08-15; ilgis (nago) - 3,8 cm; plotis (nago viršaus) - 2 cm; storis (nago viršaus) - 9 mm
9		Amuletas, kaulinis-žalvarinis	UKM A 415	XV a. I p.	lokio nagas; žalvario skarda; viela	ilgis (nago) - 4,5 cm, 1991-12-21; plotis (nago viršus) - 2,5 cm; storis (nago viršaus vidurio) - 1,3 cm; aukštis (kilpelės pakabinimui) - 4 cm; ilgis (kabučių šonuose) - 2,3 cm

10		Amuletas, kaulinis - žalvarinis	UKM A 8	XV a. I p.	lokio dantis; žalvario skarda	ilgis - 10 cm, 1976-02-20; storis (viršuje) - 7 mm
11		Raktas, žalvarinis, simbolinis	UKM A 606		žalvaris	ilgis - 6,3 cm, 2000-02-03; storis - 3 mm; ilgis (galvutės su viršutine kilpele) - 2,3 cm; plotis (galvutės su šoninėmis kilpelėmis) - 1,7 cm; ilgis (barzdos) - 1,3 cm; plotis (barzdos) - 1,1 cm
12		Raktas, žalvarinis, simbolinis	UKM A 605		žalvaris	ilgis - 7 cm, 2000-02-03; storis - 3 mm; plotis (barzda) - 2 cm
13		Raktas, žalvarinis, simbolinis	UKM A 340		žalvaris	ilgis - 10,2 cm, 1979-01-09; plotis (galvutės vidurys) - 3 cm; plotis (barzda) - 2 cm
14		Raktas, žalvarinis, simbolinis	UKM A 337: 59		žalvaris	ilgis - 8,3 cm, 1978-10-09; plotis (galvutė ir barzda) - 1,5 cm; storis - 3 mm
15		Raktas, žalvarinis, simbolinis	UKM A 337: 58		žalvaris	ilgis - 8,2 cm, 1978-10-09; storis - 2 mm; plotis (galvutė ir barzda) - 1,5 cm

Vitrinoje 2.2 pristatoma baltų religija.

Baltai nesukūrė savo rašto, tad ir nepaliko savų šventų tekstų. Apie baltų pasaulėžiūrą, religiją, mitologiją galima spręsti iš gana nedidelių aprašų, kaimyninių šalių kronikų, metraščių, kelionių pasakojimų. Įsigalėjus krikščionybei, daugelis senosios pasaulėžiūros, religijos dalykų virto liaudiškais tikėjimais ir papročiais, išliko kaip nuotrupos sakmėse, padavimuose, pasakose, dainose, smulkiojoje tautosakoje, muzikoje ar šokiuose. Detaliai rekonstruoti baltų dvasinį gyvenimą trūksta duomenų, tačiau visgi kai kurie aspektai yra pavaldūs ir šiandien gyvenančio žmogaus supratimui:

Senovės baltų religija buvo gamta pagrįsta, politeistinė pasaulėžiūra, kurioje dievybės ir dvasios buvo neatsiejamai susijusios su gamtos reiškiniiais ir kasdieniu žemdirbių gyvenimu.

Pagrindiniai bruožai:

Politeizmas: Baltai garbino daugybę dievų ir deivių, kurie įkūnijo įvairius gamtos ir gyvenimo aspektus.

Animistinė pasaulėžiūra: Buvo tikima, kad upės, miškai, dangaus kūnai ir netgi atskiri medžiai turi dvasias ar dievybes, kurios buvo gerbiamos ir garbinamos konkrečiose vietose.

Glaudus ryšys su gamta ir žemdirbyste: Dievai dažnai vaizduojami kaip žemdirbiai, o religinės praktikos ir šventės buvo susijusios su žemės ūkio ciklais, metų laikų kaita (ypač saulėgrįžomis) ir kasdieniais darbais.

Pasaulio medis: Svarbi pasaulėvaizdžio dalis buvo Pasaulio medis (dažniausiai ąžuolas), augantis prie Saulės kelio, kuris simbolizavo pasaulio struktūrą ir tvarką.

Oralinė tradicija: Didžioji dalis žinių apie baltų religiją išliko per tautosaką, dainas, sakmes ir papročius, nes rašytinių šaltinių yra nedaug ir jie dažnai yra vėlyvesnių laikų kitataučių stebėtojų kompiliacijos.

Gyvybės tęstinumas: Buvo tikima, kad siela po mirties pereina į kitą būtybę (kvapą, garą, paukštį, drugelį) arba gyvena kitame pasaulyje.

Dievų panteonas:

Baltų panteonas buvo hierarchiškas, bet lankstus, su aukščiausiomis dievybėmis ir daugybe žemesniųjų dvasių bei dievų, susijusių su konkrečiomis vietovėmis:

Dievas (Dievaitis, Praamžius): Vyriausiasis dangaus dievas, tvarkos kūrėjas.

Perkūnas: Griaustinio, dangaus ir teisingumo dievas, dažnai vaizduojamas kovojantis su Velniu.

Žemyna: Žemės, derlingumo ir gyvybės deivė, itin gerbiama.

Saulė: Saulės deivė, viena svarbiausių dievybių, keliaujanti dangaus skliautu.

Laima: Likimo ir gimties deivė, nulemianti žmogaus lemtį.

Gabija: Šventos ugnies ir namų židinio deivė, užtikrinanti šeimos gerovę.

Mėnuo (Mėnulis): Mėnulio dievas, Saulės vyras ar brolis.

Velnius (Velinas): Požemio pasaulio, mirties ir blogio dvasia, Perkūno priešas.

Papročiai ir šventės:

Garbinta šventose giraitėse, alkakalniuose ir prie namų židinių, be sudėtingų šventyklų ar didelių apeigų pastatų. Svarbiausios šventės buvo susijusios su gamtos ciklais:

Rasos (Joninės/Kupolinės): Vasaros saulėgrįžos šventė, skirta Saulės garbinimui, su apeigomis prie laužų ir vandens.

Kalėdos: Žiemos saulėgrįžos šventė, simbolizuojanti naujo Saulės ciklo pradžią.

Vėlinės (Ilgės): Mirusiųjų pagerbimo šventė, kurios metu tikėta, kad mirusiųjų sielos sugrįžta aplankyti gyvųjų.

3 patalpa skirta edukacijoms, praktiniam tyrinėjimui, įdomybėms.

3 patalpos turinys pristatomas vitrinose 3.1–3.2.

Vitrinos 3.1 ir 3.2 skirtos pristatyti monetų lobiams.

Monetų lobiai randami visuose kraštuose, kuriuose buvo žinomi pinigai. Dažniausiai lobiai slėpti norint apsaugoti savo turtą, ypač pinigus. Nuo amžių manyta, kad saugiausias „bankas“ yra žemė – joje apsaugoma ir nuo plėšikų, ir nuo ugnies, ir nuo vandens. Tad ir kasė žmonės savo turtus, slėpė pasitikėdami žeme. Ypač iškylus grėsmei – užpuolus priešams, stichinių nelaimių metu, aplinkybių verčiami ilgesniam laikui palikti gimtuosius namus, išeiti į karą.

Tauragnų lobis rastas 1987 m. sodinant bulves. Lobis buvo odiniame maišelyje, įdėtame į molinį puodą, suardytą dirbant žemę. Į Utenos kraštytyros muziejų pateko 1703 monetos ir du geležiniai noragai Didžiąją lobio dalį (792 monetos) sudaro Švedijos valdomoje Rygoje 1621–1651 m. kalti Gustavo II Adolfo ir Kristinos šilingai. Iš masinio kalimo šilingų išsiskiria 1640 m. Kristinos Rygos šilingai su romėniškais skaičiais (XL) užrašyta data ir 1644 m. Livonijos šilingai. Juose vienoje pusėje iškaltas ne Livonijos herbas grifonas, o liūtas. Didžiausios užsienio monetos – Nyderlandų miestuose Cviolyje, Kampene ir Utrechte kalti Liūto taleriai. Pagal vėliausiai nukaltas Tauragnų lobio monetas aišku, kad jis paslėptas 1651 m.

Vosgėlių lobiai (III). 1956 m. Vosgėlių kaimiečiai sėdami pastebėjo išartas monetas. Pradėję kasti radimo vietoje, rado plokščiu akmeniu uždengtą molinį puodą su monetomis. Į Utenos kraštytyros muziejų pakliuvo 1247 monetos. Didžiąją lobio dalį (1161 moneta) sudarė Švedijos valdomoje Rygoje ir Elbinge 1630–1654 m. kalti Gustavo Adolfo ir Kristinos šilingai. Įdomūs Zigmanto III Vazos 1626 m. lietuviški grašiai, kuriuose data iškalta atvirkščiai – 1262. Šis lobis paslėptas 1654 m. 1930 m. kaime pjaunant rugius buvo rastas didelis monetų lobis. Dauguma jų išsimėtė ir į muziejus nepakliuvo. 1956 m. Teofilė Udravičienė Utenos kraštytyros muziejui perdavė 82 monetas. Lobį pagal jo sudėtį galima datuoti 1656 m. 1986 m. buldozerininkas, lygindamas kolektyvinių sodų kaime teritoriją, sutraiskė puodą su monetomis ir jas paskleidė. 1987–1988 m. į Utenos kraštytyros muziejų pateko 185 monetos. Dalis šio lobio monetų yra privačiose kolekcijose, o dalis Lietuvos Nacionaliniame muziejuje. Pagal sudėtį lobis datuojamas 1660 m.

Musteikių lobis. 1971 m. kaime Juozas Pranckūnas išarė žalvarinę tabokinę su aštuoniomis Ispanijos Nyderlandų (vėliau Jungtinių Provincijų) sidabrinėmis monetomis. Pagal vėlyviausią monetą datuojamas 1707 m.

Eil. nr.	Skaitmeninė byla	Pavadinimas	Inventor. nr.	Sukūrimo data	Medžiaga	Matmenys, matavimo data
1		Tauragnų lobis		1651 m.	geležis	Monetos, noragas
2		Vosgėlių lobiai I, II, III		1660 m.	geležis	Monetos, puodynė
3		Musteikių lobis		1707 m.	geležis	Monetos, tabokinė